

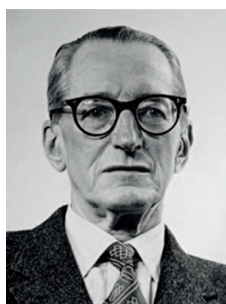
Erdey-Grúz Tibor cikkéhez

Az írás a Magyar Kémikusok Egyesületének Jubileumi Vegyészkonferenciájának nyitó előadásából született, amelyre 1958. május 12-én került sor. A nagyszabású konferencia 156 külföldi és 800 hazai résztvevővel zajlott, a 215 előadást öt napig hallgathatták a résztvevők.

A díszvendégek között igazán jelentős vegyészt nem igazán találni, nyugati országokból alig jöttek. A hidegháború időszakában járunk. Magyarország az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése miatt páriasorba került. Még egy évtizednek kellett eltelnie, hogy némi enyhülés következzen be a tudományos kapcsolatokban. Sőt még az ún. szocialista országok kutatói is ritkán látogatták egymást. A Nemzetközi Elektrokémiai Társaság 1978-as budapesti konferenciáján két szovjet kolléga elmondta nekem, hogy első ízben engedték ki őket a Szovjetunióból. Igaz, hogy az úrhajók áramforrásainak fejlesztésében is részt vettek.

Amikor megpróbáltam utánanézni a díszvendégek korábbi tudományos tevékenységének, alig találtam információt róluk. A dán Stig Veibel (1898–1976) esetében annyit lehet megtudni, hogy műegyetemi szerves professzor volt, viszont neve felbukkan egy dokumentumban, ami jellemzi a kort. Ugyanis Veibel az egyik aláírója a Linus Pauling (1901–1994) által 1957-ben kezdeményezett dokumentumnak, amely az atomkísérletek betiltását célozta, és amelyet a világ több mint tízezer tudósa támogatott. A 13 magyar aláíró között volt Erdey-Grúz Tibor is. Az aláírók nevét abból a jegyzőkönyvből lehet tudni, amelyet az Amerikai Egyesült Államok szenátusának nemzetbiztonsági bizottsága készített Pauling kihallgatásáról, akit az ügyben beidézték 1960-ban. Szomorú történet, ma már (ma még?) megdöbbentő. Az egyik szenátor ismeretei elég hiányosak voltak, de látnoknak bizonyult. Ugyanis amikor Pauling kitérteiről esett szó, azt kérdezte Paulingtól, hogy ugye, ön béke Nobel-díjat kapott. A tudós kijavította. Ő kémiai Nobel-díjat kapott 1954-ben. 1962-ban Paulingot tényleg kitérítették Nobel-békédíjjal, éppen a leszerelésért végzett tevékenységéért. Sajátos, de 1962-ben az amerikai kormány hivatalosan tiltakozott a norvég kormánynál a tudós kitérítése miatt. Mindazonáltal Pauling eszméi győztek, mert a nemzetközi atomcsendegyezmény, amely megtiltja az atombomba-kísérleteket a légkörben, a világűrben és a víz alatt végül 1963-ban életbe lépett.

André Chrétien kémiaprofesszorról kevés érdekeset lehet írni, viszont legnevesebb tanítványa, Paul Hagenmuller (1921–1971) életrajza megragadott, mert jellemzi, hogy az a generáció milyen

Erdey-Grúz Tibor (1902–1976) a 20. század nemzetközileg is elismert kutatója volt, az 1940-es évek második felétől pedig kiemelkedő szerepet játszott a hazai oktatás és tudomány alakításában, szervezésében. A Mintagimnázium (ma Trefort) elvégzése után a Budapesti Tudományegyetemen folytatta tanulmányait, és szerzett diplomát, majd az ELTE egyik meghatározó professzora lett. A vegyészek több nemzedéke tanult tőle és könyveiből fizikai kémiát. Volt felsőoktatási és oktatási miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára, majd elnöke, a Magyar Kémikusok Egyesülete főtitkára, elnöke, a Magyar Kémikusok Lapja, a Magyar Kémiai Folyóirat főszerkesztője.

Mind a mai napig minden elektrokémiai könyv úgy idézi, mint az elektródfolyamatok kinetikájának egyik megalapítóját, és nincs olyan kémiatörténeti könyv, amelyből a neve hiányozna. Az elektrokémia modern fejlődését ez a cikk indította el: Erdey-Grúz Tibor, Max Volmer: Zur Theorie der Wasserstoffüberspannung. Zeitschrift für physikalische Chemie A 150:203–213 (1930).

életelményekkel rendelkezett. Ő részt vett a francia ellenállásban, amiért Buchenwaldba deportálták, majd a Harz-hegységben volt kényszermunkás a V2 rakéták gyártásánál. Az 1950-es évek elején Vietnámban tanított, és a franciák kivonulása után lett professzor Rennes-ben.

Nem csodálkoztam volna, ha Erdey-Grúz előadására jelentősen rányomták volna a bélyegüket az akkori kor politikai és ideológiai elvárásai. Persze, találkozunk ezzel is, például: „Csak 1948-tól kezdve változott meg lényegesen a helyzet, miután a Kommunista Párt vezetésével a marxizmus-leninizmus elvei és a szocializmus építésének szovjetunióbeli tapasztalatai érvényesültek a tudománypolitika terén is.” Ezt figyelmen kívül hagyhatjuk, viszont amit a tényekről ír, az igaz. „Lehetővé vált a tanszékek felszerelésének lényeges kibővítése és felújítása, a kutatással foglalkozók számának az addigi sokszorosára növelése. Megháromszorozódott az egyetemeken a kémiai tanszének száma, és mintegy 9–10-szeresére emelkedett az egyetemi oktatók száma.” Személyes tapasztalatom az 1960-as évek közepétől is az, hogy az ELTE kémiai tanszékeinek létszáma (és ez igaz a többi egyetemre is) ténylegesen ilyen arányban nőtt. Megnéztem az évkönyveket. Például 1943-ban négy kémiai tanszék és egy intézet volt a budapesti tudományegyetemen (azaz a mai ELTE-n). A Fizikai Kémiai és Radiológiai Intézet, ahol később a pályámat töltöttem (akkor már tanszék lett, majd a radiológia név is elmaradt), a következőkből állt: egy professzor (Gróh Gyula), egy adjunktus (Erdey-Grúz), egy tanársegéd, két díjtalan gyakornok és egy napibéres szolga. Ez a létszám tényleg 9–10-szeresére nőtt. A gyakornokok is kaptak fizetést, a szolgából pedig laboráns lett. Sajnos, több elbocsátási hullám után a létszám napjainkban megint az 1943. évihez közeledik. Lehet, hogy nem a nyugati világ lineáris, a fejlődést feltételező, hanem a keleti kultúrák ciklikus, az időt visszatérő körforgásként értelmező időfelfogása lenne érvényes?

Ami Erdey-Grúz jelen írását illeti, megállapíthatjuk, hogy korrekten áttekinti a magyarországi kémia és vegyipar történetét, és ma is megbízható forrásként használható. Sőt, a figyelmes olvasó több, a mai időkben is megszívlelendő gondolatot fedezhet fel: „A szakembereknek, az Akadémiának és a társadalmi egyesületeknek, a kémia területén a Magyar Kémikusok Egyesületének alaposan fel kell tárnai a megoldásra váró problémákat, foglalkozni kell azok megoldásának lehetőségeivel és módjaival, hogy felelősségteljesen adhassanak tanácsot azoknak a párt- és kormányzerveknek, amelyek a népgazdasági terveket kidolgozzák.” Tehát az a célszerű, hogy a tudósok és mérnökök adjanak tanácsot a párt(ok)nak és a kormánynak, és nem fordítva. Figyelemre méltó üzenet a múltból.

A cikk így végződik: „A magyar vegyészekre népünk mindig számíthat. Tudásukat, alkotóképességüket, ítélőképességüket és munkarejükkel lelkesen állítják a fejlődés szolgálatába a szocializmus építésére. Ennek előmozdítását tekinti a Magyar Kémikusok Egyesülete is főhivatásának.” Nem igazán tudnám megmondani, hogy minek az építése folyik éppen, de abban biztos vagyok, hogy a vegyészek ma is a nemzet fejlődésén dolgoznak.

Inzelt György